

RECENZE

Pavlíček Václav – Hofmannová Helena a kol. Občanská a lidská práva v současné době. Praha: Auditorium, 2014, 306 s.

Podnětná monografie je vlastně rozsáhlá (300 tiskových stran), přitom ovšem nemůže aktuální problematiku zcela vyčerpávat. Je to dáno povahou zvoleného tématu a skutečností, že občanská a lidská práva v současném světě jsou problematikou vysoce frekventovanou v aplikační praxi státních i mezinárodních orgánů, a tudíž i v teorii a literatuře. Monografie vznikla v rámci Programů rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově (PRVOUK).

Monografie sestává z 11 kapitol, vnitřně dále členěných, které jsou sestaveny do logicky navazujícího celku: po prvních dvou kapitolách – o pojetí lidských práv v nynějším mezinárodním kontextu počínaje Všeobecnou deklarací lidských práv, a o principech vycházejících z našeho vlastního evropského kulturního kontextu (jenž je samozřejmě historicky nesrovnatelně starší než globální přístup současnosti, a proto i tato kapitola vychází už z původů v době antiky) – následuje pět kapitol věnovaných aspektům, řekněme snad partikulárním, i když se ve skutečnosti jedná o velké stavební kameny dnešního pojetí problematiky. Ukazuje se zde, jak velmi disparátní jsou východiska v rámci jednotlivých velkých sociokulturních entit: na jedné straně náš vlastní, euroamerický přístup, jemuž my sami nejvíce rozumíme, a v důsledku toho i v této monografii nalézáme velmi zasvěcenou analýzu, a je to pohled čistě právní, na kořeny a vývoj zvláště v Británii a zvláště v USA. Na druhé straně vysoce záslužná snaha autorů přiblížit nám kontext východních civilizací počínaje základy východních náboženství nebo kolektivismu ve staré čínské filosofii. Považuji se za čtenáře nikoliv zběhlého ve věcech islámu, konfucianismu a vůbec východních moudrostí, takže pro mne osobně bylo velmi přínosné nahlédnout trochu do toho, čemu to lidé v těch příslušných oblastech vlastně věří z toho hlediska, nakolik anebo zda vůbec je možné, aby nějak ve velkém měřítku přijímali ty hodnoty v oblasti individuálních práv, o kterých my sami sebe neustále ujišťujeme, že je bereme za nezbytné a nepochybné.

Další dvě kapitoly, opět v logickém pořadí, pojednávají o právu na život (jednotlivce) a o právech národnostních menšin, což lze i nazvat právem na život komunity. Závěrečné dvě kapitoly se pak už věnují otázkám našeho vnitrostátního práva, totiž institutu uprchlictví a judikatuře Ústavního soudu v oblasti lidských práv.

* * *

Zvláštní pozornost čtenáře si myslím zasluhuje kapitola V. Princip rovnosti v kontextu lidských práv v USA. Je zde vysoce poučný souhrn toho, jak obtížné a zdlouhavě se přes judikaturu soudů prosazoval pokrok v rasové oblasti. Zrušení otroctví, bezprostřední výsledek občanské války, bylo vyjádřeno zdánlivě jednoznačně jednoduchým 13. dodatkem Ústavy („*Neither slavery nor involuntary servitude... shall exist within the United States ...*“), u kterého by bylo co předpokládat i odpovídajícím způsobem jednoduchou aplikaci. V textu této kapitoly se ale odvíjí ve skutečnosti docela napínavý příběh o složitosti cesty zákona do skutečného života, přes činnost soudů jak je vlastní anglosaskému systému, a navíc v kontextu federálních a státních pravomocí.

Zjevně šlo o to, že bylo zrušeno otroctví ve smyslu vlastnění lidí jako majetku, federálním zákonodárstvím se vyřešilo, že i propuštění otroci jsou občany Spojených států, ovšem to nestačilo k tomu, aby se jim dostávalo odpovídající ochrany ze strany orgánů států. Proto byl přijat 14. dodatek Ústavy, ukládající státům, aby žádná osoba nemohla být zbavena života,

svobody nebo majetku, leda v řádném soudním řízení. V recenzované publikaci je velmi znamenitě ukázáno, jak složité a zdaleka ne úspěšně se vůle federálního zákonodárce pro-sazovala u amerických soudů. Šlo o přezkoumávání, respektive popírání toho, že by Kongres vůbec měl zákonodárnou pravomoc, soudy zde sehrály jednoznačně negativní a retardační roli:

V textu recenzované knihy (s. 139) je pojednáno i o případu *U.S. v. Cruikshank* – v roce 1872 při volbách v Lousianě došlo k masakru černochů, nejméně 60 obětí na životech (v jiném prameni se uvádí 300), v každém případě Ku Klux Klan. U tehdejšího Nejvyššího soudu to skončilo tak, že pachatelé zůstali nepotrestáni, neboť: „*Potrestání vražd by tedy překračovalo meze pravomoci Kongresu vycházející ze 14. dodatku... 15. dodatek sice zakazuje státům, aby jakékoliv osoby zbavily práva na život ..., ale toto ustanovení se nevztahuje na vztahy mezi občany*“ (s. 140).

Položil jsem si otázku, kdy a jak se s takto ohavným rozsudkem americké právo dokázalo vyrovnat. Ukázalo se to velmi rychle, a s výsledkem velmi neočekávaným. Jsou tam totiž na něj nepochybně pyšní dodnes, protože ještě v r. 2000 se na něj odvolává Nejvyšší soud Spojených států v zajímavé souvislosti a zajímavým způsobem. Měl se aplikovat *Violence Against Women Act*, byl to případ znásilnění studentky spolužáky.¹

V rozsudku z roku 2000 se cituje to podstatné z výroku z roku 1876,² totiž že federální zákon (zde zákon na ochranu žen proti násilí!) poskytuje ochranu před státem, nikoliv před jiným občanem. Přitom dnešní Nejvyšší soud se odvolává na *stare decisis* nejen tím, že rozhodnutí je tak staré (což v mých očích a v daných souvislostech by byl právě argument pro odmítnutí *stare decisis*), ale hlavně tím, že ti tehdejší soudci byli ještě ustanoveni *Lincolnem* atd., takže už díky tomu věci jistě rozuměli nejlépe. Ostatně, to stojí za to zde ocitovat celé: „*The force of the doctrine of stare decisis behind these decisions stems not only from the length of time they have been on the books, but also from the insight attributable to the Members of the Court at that time. Every Member had been appointed by President Lincoln, Grant, Hayes, Garfield, or Arthur – and each of their judicial appointees obviously had intimate knowledge and familiarity with the events surrounding the adoption of the Fourteenth Amendment.*“

* * *

Recenzovaná kniha poskytuje velmi dobrý přehled o dané problematice, srozumitelný a využitelný už pro studenty. Jedná se však o sevřenou monografii, postavenou na pevném a dobře vymezeném půdorysu. Nevyhýbá se vlastním a hodnotícím závěrům, a už tím je dobrým příspěvkem k dalšímu zkoumání témat, jimiž se zabývá.

Jan Bárta*

¹ *United States v. Morrison*: „Petitioner Christy Brzonkala enrolled at Virginia Polytechnic Institute (Virginia Tech) in the fall of 1994. In September of that year, Brzonkala met respondents Antonio Morrison and James Crawford, who were both students at Virginia Tech and members of its varsity football team. Brzonkala alleges that, within 30 minutes of meeting Morrison and Crawford, they assaulted and repeatedly raped her.“

² *United States v. Cruikshank*, 92 U.S. 542, 554 (1876) („The fourteenth amendment prohibits a state from depriving any person of life, liberty, or property, without due process of law; but this adds nothing to the rights of one citizen as against another. It simply furnishes an additional guaranty against any encroachment by the States upon the fundamental rights which belong to every citizen as a member of society“).

* JUDr. Jan Bárta, CSc., Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. E-mail: barta@ilaw.cas.cz.